

Творчий розвиток особистості молодшого школяра засобами хореографічного мистецтва: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ, 2008. – С. 224 – 229

Валентина Богута

(Полтава)

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ключові слова: *позашкільна освіта, хореографічне діяльність, формування рухової навички, форми тілесного самовтілення, творчий розвиток особистості молодшого школяра.*

В умовах відродження національної системи позашкільна освіта України займає вагоме місце у системі безперервної освіти і є її невід'ємною ланкою, що спрямована на створення умов для творчого, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовку учнів до життя у соціумі, задоволення їх потреб у різних видах творчої діяльності. В Україні сьогодні існує досить розвинена мережа позашкільних закладів. Аналіз сучасного стану подібних закладів дозволяє зробити висновок, що їх діяльність має спільну рису – творчий характер. Даний факт пояснюється тим, що творчість як свідомий продуктивний прояв людського „Я” найбільше відповідає особливостям соціально-педагогічного процесу позашкільного закладу, який орієнтовано на створення умов для цілеспрямованого та активного проведення вихованцями свого дозвілля.

Зазначимо, що аналіз творчої складової педагогічного процесу позашкільного закладу ґрунтується на сучасних дослідженнях сутності творчості, в яких було розкрито різні її аспекти: з діяльнісних позицій творчість вивчалась вітчизняними науковцями В.П. Івановим, О.І. Клепковим, І.Т. Кучерявим, А.Г. Спіркіним, В.А. Цапком, А.Г. Шуміліним, Л.В. Яценюком, зокрема, творчу діяльність учнів розглядали В.І. Андреев, Л.С. Виготський, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, С.О. Сисоєва, А.Г. Спіркін; творчість як феномен

людської культури аналізували Б.Г. Ананьєв, С.С. Бутенін, М.М. Бахтін, М.С. Каган, В.М. Малахів, В.Ф. Овчинников, А.Х. Чаплигін; вивченню творчості як форми прояву внутрішньої сутності людини були присвячені роботи В.І. Андрєєва, Д.Б. Богоявленської, Р.М. Гранової, А.З. Зака, Н.В. Кичка, О.Н. Лука, В.О. Моляки, Я.О. Пономарьова, М.М. Поташкіна, Н.Ф. Тализіної, В.А. Цапка; питання формування творчої особистості привертало увагу В.І. Андрєєва, Г.С. Костюка, О.М. Матюшкіна, В.О. Моляки, В.В. Рибалки, С.О. Сисоєвої та інших.

Проблеми впливу хореографії на особистість досліджувались у зв'язку з розробками систем танцювальної та музично-рухової психотерапії М. Чейса, А. Пессо, П. Бернстайна, В. Петрушкіна, В. Нікітіна.

Слід зауважити, що ефективність використання народних танців та пісень у вихованні та розвитку дітей відзначав видатний український фольклорист, композитор та хореограф В.Верховинець, який широко використовував танці та ігрові моменти у педагогічній творчості.

Останнім часом вченими і педагогами-практиками здійснюються спроби збагатити діяльність позашкільних закладів через впровадження в їх роботу нових освітніх технологій, зокрема етапів та засобів організації творчої діяльності учнів (С.М. Букреєва, В.М. Гнатюк, Н.Т. Гурець, Ю.В. Пелех, В.А. Редіна та ін.). Проте запровадження зазначених технологій у практику діяльності позашкільних закладів відбувається досить повільно через недостатнє врахування реальних особливостей та труднощів сучасної позашкільної роботи. Тому можливості позашкільної освіти у справі розвитку та становлення підростаючого покоління залишаються реалізованими лише частково. Отже, проблема обґрунтування придатних до практичної реалізації в сучасних умовах етапів організації творчої діяльності учнів у позашкільному закладі та розробки відповідних засобів педагогічного забезпечення лишається недостатньо вивченою.

Танець використовується для втілення всього діапазону людських емоцій, думок та настанов і є важливим засобом педагогічного впливу. Оволодіння пластикою руху дає змогу сприймати й розуміти мистецтво, розвивати творчі здібності, збагачувати чуттєве сприйняття себе та навколишнього світу, розширювати можливості свого тіла та розуму, створити більш позитивний образ свого “Я” та сформувати необхідні соціальні навички. Танець звільняє дитину ще й від зайвого фізичного та психічного напруження, створюючи сприятливіші умови для її нормального розвитку.

У процесі опанування танцювальними рухами, згідно з теорією формування рухової навички Н.Бернштейна [1], беруть участь усі відчуття людини (зір, дотик, слух, м'язово-суглобна чутливість). Успіх рухового акту залежить від успіху аналітичної та інтуїтивної переробки інформації, яка, у свою чергу, змінює відчуття людини: чим краще дитина відчуває своє тіло, тим краще усвідомлює вона і свої відчуття. Навчившись сприймати себе, у дитини з'явиться здатність поводитися адекватно стосовно навколишнього середовища, існувати у ньому згідно зі своїми власними ідеями. Психолог та психотерапевт В.Нікітін стверджує, що характер рухів людини пов'язаний з її переконаннями, і наводить дані дослідження німецьких вчених, які доводять зв'язок між розвитком моторики, з одного боку, й мовленням та інтелектом, з іншого, у дітей різного віку [3]. Ці дані свідчать про те, що робота над психомоторними функціями має бути важливою частиною навчально-виховного процесу, особливо, якщо йдеться про молодших школярів. Виразні рухи дитини безпосередньо пов'язані з її відчуттями та мисленням. Тож, змінюючи характер та форми рухів дитини, ми змінюємо характер і форму її мислення та відчуттів. Рухи – це знаряддя спілкування та інтелекту, що виконує знакову та комунікативну функції, тому розвиток рухових здібностей дитини сприяє розвитку її когнітивних психічних процесів.

Заняття хореографією доцільно починати у молодшому шкільному віці тому, що гнучкості тіла легше набуті у початкових, ніж у старших класах. Хореографічне виховання у початковій школі полегшується завдяки тому, що до семи років дитина вже має автоматично сформовані рухові відділи мозку та їх провідні нервові шляхи. У дітей розвинене почуття ритму, вони рухливі, мають різноманітну й виразну міміку, їм добре вдається наслідувати чужі рухи. У цей період розвивається фантазія дітей, вони можуть усе яскраво уявити, легко “увійти” в образ, рухи дитини поступово набувають сили й точності, чіткіше виявляються єдність та взаємозв’язок процесів збудження та гальмування. Цей вік синзетивний для навчання дитини 7 до 10 років точних рухів у просторі, але вона ще не здатна до тривалого зосередження уваги, тому потрібно так будувати урок, щоб фази навантаження чергувались з фазами відновлення та стимуляції моторики, а процеси збудження змінювались процесами гальмування, своєрідним активним відпочинком. Таким чином, переключенням має стати раціональне чергування вправ для вироблення рухових навичок, музично-ритмічних вправ, ігор та творчого вербального спілкування педагога з дітьми та дітей між собою.

За час свого існування танець набув таких функцій: 1) засобу самовтілення; 2) засобу невербальної комунікації; 3) театралізованого видовища. Звідси і впливають цілі занять хореографією: формування в учнів особистісно-цілісного ставлення до мистецтва, світоглядні уявлення, розвиток загальних та спеціальних здібностей, художньо-образного мислення, стимулювання творчого потенціалу особистості, виховання потреби й здатності до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення [4, с. 90]. Для того, щоб уроки хореографії відповідали вищезгаданим цілям, учні повинні опанувати мову танцювальних рухів, мати хореографічні рухові навички, які активно створюються нервовою системою учня. Освоєння хореографічної техніки не може відбуватися шляхом передачі навички від учителя до учня

методом копіювання танцювальних рухів. Перед учнем, який відпрацьовує новий танцювальний рух, при кожному його повторенні постає нове рухове завдання, тому надбана рухова навичка не може бути штампом або формою руху. Процес її формування послідовно проходить різні етапи, і ми виділяємо такі: на першому відбувається визначення мети руху – це можуть бути точно виконана дія, швидке пересування на певну відстань, а також досягнення оптимального психофізичного стану для танцювальної творчості шляхом виконання рухів класичного екзерсису або втілення своїх почуттів та роздумів у танцювальних рухах.

На другому етапі визначається руховий склад навички, тобто учень з'ясовує для себе, як виглядають зовні ті рухи, з яких складається навичка. На уроках хореографії на цьому етапі велике значення має показ рухів педагогом та їх детальний аналіз з поясненням причин, тому рух пропонують виконувати тим чи іншим способом. Г. Березова з цього приводу зазначає: “Пристаючи до вивчення нового руху, пози, самостійного руху рук, голови, корпусу, педагог супроводжує його точним показом, який обов'язково повинен мати зміст та образ” [2, с. 58]. Отже, потрібно звертати увагу на необхідність допомоги учневі таким показом, визначити руховий склад навички, яка засвоюється, водночас поставивши перед дітьми мету руху (вказавши на його зміст та образ). Діти можуть експериментувати зі своїми способами виконання руху, що не виключає необхідність показу й роз'яснення їм засобів виконання, прийнятих у культурі хореографії.

Самостійне експериментування з танцювальними рухами будуть переходом до третього етапу опанування рухової навички, на якому дитина усвідомлює, як ці рухи відчуються з середини. Тут визначаються сенсорні корекції руху: чим різноманітніші відчуття, що виступають основою сенсорних корекцій руху, тим кращі умови для усвідомлення цих відчуттів, тим швидше й легше проходитиме набуття рухової навички. На наступній фазі, за умови, що свідомість дитини вже визначила мету руху,

вона починає виконуватись автоматично, без свідомого контролю окремих операцій. Якість її виконання різко поліпшується, потрібна менша кількість відчуттів для корекції, тому немає необхідності стежити за собою за допомогою дзеркала.

Останні фази – стандартизації та стабілізації навички, згодом стають стійкими до різноманітних зовнішніх та внутрішніх перешкод, тому доцільно запропонувати учням якомога більшу кількість розумно підібраних змін. Це можуть бути: виконання танцю у концертних костюмах, повернення танцюристів у інший бік, присутність на уроці глядача, заміна музичного супроводу акомпаніатора фонограмою та навпаки. Якщо після освоєння рухової навички уточнювати мету виконання руху (наприклад, спочатку дати дітям завдання точно й ритмічно виконати танцювальний рух, а потім надати вивченим рухам художнього змісту), то у роботу знову включиться свідомість та зникне автоматизм виконання. Потрібно буде переучувати виконання тих самих рухів на іншому рівні, але це може бути доцільним лише тоді, коли потрібно сформулювати новий спосіб виконання руху, який би розширив технічні можливості дитини, необхідні для вільного вибору способу втілення у танці своїх думок та почуттів.

На цьому етапі опанування рухової навички доцільно, на нашу думку, буде використання поряд з тренувальними вправами, ігор на розвиток уваги, спостережливості, вияву емоцій. Пропонуємо деякі з них:

1. Будь уважний

Мета: стимулювати увагу, швидкість і точність реагування на звукові сигнали.

Діти йдуть по колу. Коли ведучий плесне в долоні один раз, діти мають зупинитися і прийняти позу „лелеки”, плесне два рази – позу „жаби”, три рази – діти йдуть далі по колу.

2. Чотири стихії.

Мета: Гравці сидять по колу. Ведучий домовляється з ними: якщо він скаже слово „земля”, то всі діти повинні опустити руки вниз, якщо слово „вода” – витягнути руки вперед. „повітря” – підняти руки вгору, „вогонь” – зробити оберти руками.

3. Запам’ятай рухи.

Мета: розвивати пам’ять.

Діти повторюють за вчителем рухи рук і ніг. Коли вони запам’ятали послідовність виконання, повторюють їх у зворотному порядку.

4. Тінь

Мета: розвивати спостережливість, точність та швидкість реагування

Дві дитини нібито ідуть по дорозі через поле: одна попереду, а друга – на два кроки позаду. Друга дитини грає роль „тіні” першої. „Тінь” повинна повторювати всі рухи того, хто йде попереду, який то „зірве квітку”, то „нагнеться за камінцем”, то пострибає на одній нозі, то зупиниться і подивиться з-під руки.

У сучасних умовах навчання і виховання все більше уваги приділяється формуванню творчої особистості, яка поєднує креативні здібності з розвитком вольової, емоційної сфер, із набуттям професійних знань, умінь та навичок. У колективних іграх-вправах на виконання різноманітних завдань у запропонованих обставинах визначається розвиненість емоційної сфери дитини та активність уяви, пластичність рухів, артистичність. Хореографічна діяльність має у цьому відношенні багатий емоціогенний матеріал: можна рекомендувати етюди на виявлення емоційних станів, настрою, почуттів. Роль, яку виконує учень у хореографічному етюді, вимагає від нього перевтілення, виявлення емоцій через володіння системою рухів, уміння виразно передавати свої переживання. Доповненням до виконання етюдів пропонується трансформація та одухотворення образів звірів та неживих предметів, що може дати уяву про інтонаційні можливості пластичної мови дитини. Наприклад:

1. Етюд „Зміни настроїв”

Мета: формування у дітей уміння відображати емоційні стани, розрізняти та відображати їх.

Дітям вмикають різну за емоційним навантаженням музику із завданням передати її через нахил голови, роботу рук та корпусу, кроки, погляд очей.

2. Етюд „Пори року”

Разом із завданням уявити себе деревом, яке восени розквітає, влітку насолоджується співом птахів і теплим вітром, восени його поливає дощ, зриваючи листочки, а взимку воно мерзне від лютих морозів, дітям вмикають музику, що відповідає змінам у природі.

Зазначимо, що велике значення має виховання культури рухів, яке здійснюється за допомогою творчого опанування культурного досвіду людства у галузі хореографії. Кожна культура має свою специфіку сприйняття та самовтілення, які разом з приналежністю до певної релігійної конфесії, соціальним настановам й мотивам виявляються у невербальних формах поведінки людини, тому плануючи заняття, педагог повинен зважати на естетичні та етичні особливості національної культури, притаманні як учнівській спільноті загалом, так і окремим учням.

Прийняті у хореографії та опановані дитиною положення корпусу, рук, ніг, голови, танцювальні рухи, сталі традиції розуміння цих рухів не повинні знімати необхідності побудови особистої мови рухів, особистих відкриттів у розумінні проблем хореографії і не обмежувати форми тілесного самовтілення. Ми пропонуємо проведення творчого конкурсу “Зоряний калейдоскоп”, який має на меті виявити знання, вміння та навички, одержані за період навчання, розвивати та вдосконалювати творчі здібності вихованців, виховувати творчу особистість. Конкурс проводиться між учнями творчих об’єднань середнього та вищого рівня організації

навчально - виховної діяльності за трьома напрямками: теоретичний, практичний та творчий.

Мета й завдання конкурсу:

- перевірка хореографічних знань учнів відповідно до рівня навчання;
- демонстрація вмінь та навичок, одержаних за період навчання;
- показ творчих можливостей учнів у вигляді хореографічних етюдів.

Організація та умови проведення конкурсу:

1. Конкурс проводиться з 1 квітня по 1 травня поточного року;
2. Учнів необхідно ознайомити з умовами проведення творчого конкурсу до 1 квітня поточного року;
3. Вихованцям надаються випереджаючі творчі завдання, над якими вони працюють самостійно протягом 1–3 місяців.
4. Керівник повинен:
 - розробити програму проведення конкурсу згідно з віковими особливостями дітей та рівнем навчання.
 - запропонувати вихованцям варіанти творчих завдань і робіт;
 - підготувати наочно-ілюстративний матеріал (реквізит);
 - надавати поради та рекомендації щодо виконання творчого завдання;
 - підготувати листи з критеріями оцінювання та форми заохочення учасників та переможців конкурсу.
5. Для оцінювання конкурсу та підбиття підсумків формується журі (колеги, батьки, художники, музиканти, хореографи, народні майстри).

Критерії оцінювання конкурсу:

- рівень хореографічних знань, вмінь та навичок;
- володіння технікою виконання рухів;
- уміння виражати у пластиці загальний зміст музики, її образні асоціації;
- самостійність використання запасу танцювальних рухів у творчому завданні;

- культура виконавської майстерності.

Отже, хореографічна діяльність має великі можливості для організації творчої роботи з дітьми молодшого шкільного віку і оволодіння певним запасом танцювальних навичок є необхідною складовою хореографічного виховання, але їх формування не повинно бути єдиною метою занять, тим самим обмежуючи зміст уроків хореографії та вихолощуючи саме поняття про танець як про засіб художнього самовтілення та активного творчого освоєння мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн Н.А. О ловкости и ее развитии. – М., 1991
2. Березова Г.О. Хореографічна робота з дошкільнятами. – 2 вид. – К.: Муз. Україна, 1989. – 208 с.
3. Никитин В.Н. Психология телесного сознания. – М., 1998
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. – Навч. посібник. – К., 2002.

В статтє рассматриваются этапы формирования двигательного навыка в хореографическом искусстве как основа для реализации творческого потенциала младшего школьника через формы телесного самовыражения.

Ключевые слова: *внешкольное образование, хореографическая деятельность, формирование навыка движения, формы телесного самовыражения, творческое развитие личности младшего школьника.*

In the article are shown stages of formation of impellent skill in a choreographic art as a basis for realization of creative potential of the younger schoolchildren through forms of corporal self-expression.

Key words: non-school education, choreographic activity, formation of movement skill, the form of corporal self-expression, creative development of the person of younger schoolchildren.